

УДК 336.77

Миськів Г.В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та підприємництва
Європейського університету, Львівська філія*

ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ КРЕДИТНИХ РЕСУРСІВ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано теоретичні та практичні аспекти формування кредитних ресурсів комерційних банків України. Зокрема, автор виокремив власні та залучені джерела ресурсів банків, які, у свою чергу, також поділяються, та дослідив їх динаміку впродовж останніх років. У підсумку зроблено висновок про забезпеченість банківської системи кредитними ресурсами.

Ключові слова: кредитні ресурси, банківська система, власні ресурси, залучені ресурси, депозити, зобов'язання.

Мыськив Г.В. ИСТОЧНИКИ ФОРМИРОВАНИЯ КРЕДИТНЫХ РЕСУРСОВ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

В статье проанализированы теоретические и практические аспекты формирования кредитных ресурсов коммерческих банков Украины. В частности, автор выделил собственные и привлеченные источники ресурсов банков и исследовал их динамику на протяжении последних лет. В итоге сделан вывод об обеспеченности банковской системы Украины кредитными ресурсами.

Ключевые слова: кредитные ресурсы, банковская система, собственные ресурсы, привлеченные ресурсы, депозиты, обязательства.

Myiskiv G.V. THE SOURCES OF UKRAINE BANKING SYSTEM'S CREDIT RESOURCES

The paper explores the theoretical and practical aspects of the sources of Ukrainian commercial banks credit resources. In particular, the author identified own and involved sources of resources of the banks and analyzed their dynamics investigated in recent years. As a result, concluded about the provision of the banking system by credit resources.

Keywords: credit resources, banking, own resources involved resources, deposits and liabilities.

Постановка проблеми. Основною проблемою банківського кредитування сьогодення є обмежені можливості залучення фінансових ресурсів як із внутрішніх, так і з зовнішніх джерел. Це спричиняє дефіцит фінансових ресурсів банків для здійснення кредитних операцій, змушує позичати кошти на зовнішньому та міжбанківському ринках; залучати кошти населення, безупинно підвищуючи відсотки по депозитах, що в результаті призводить до подорожчання кредитів через зростання відсоткової ставки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням проблеми формування банківських кредитних ресурсів займається значна кількість вчених як вітчизняних, так і іноземних: У. Владичин, О. Смольська, Д. Марченко, О. Угляренко, І. Балабанова, І. Бланк, О. Вовчак, О. Заруба, О. Карасик, З. Ковальов, Л. Павлова, А. Поддєрьогін, Г. Поляк та ін. Проте мінливість фінансово-економічного середовища країни та чинників, що його зумовлюють, в тому числі і у банківському секторі, залишає велике поле для подальшого дослідження сфери банківського кредитування та зумовлює постійну актуальність даної теми.

Постановка завдання. Дослідити структуру та обсяги джерел банківських кредитних ресурсів, визначити їх вплив на кредитну діяльність комерційних банків та встановити їх достатність чи дефіцит для повноцінного кредитування економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для здійснення фінансово-кредитної діяльності комерційний банк повинен мати певні ресурси – сукупність грошових коштів для виконання банком своїх функцій та операцій, насамперед кредитних. Банківські ресурси поділяються на власні, залучені та запозичені кошти.

Власні ресурси комерційного банку утворює власний капітал банку, який складається зі статутного фонду, резервного фонду, нерозподіленого прибутку і довгострокових зобов'язань [9].

Залучені і запозичені ресурси комерційних банків формуються за рахунок пасивних операцій банків: залучення депозитів юридичних осіб та фізичних

осіб; залишків на рахунках клієнтів; емісії цінних паперів (облігацій, ощадних сертифікатів тощо) та їх продажу; коштів, одержаних від національного банку в порядку підтримання ліквідності, а також міжбанківські кредити [2].

Власний капітал банку має постійний характер та призначений для розпорядження ним в процесі банківської діяльності протягом усього часу функціонування банківської установи. Це найбільш стабільна та керована складова ресурсів, яка може бути ефективно розміщена в довгострокові інвестиційні активи.

Обсяг залученого та позиченого капіталу банку в кілька разів перевищує його власний капітал. Залучення вільних коштів юридичних і фізичних осіб та виплата відсотків по них обходяться банку відносно дешево, на відміну від емісії власних цінних паперів або отримання кредитів на міжбанківському ринку, котрі є більш дорогими для банку способами залучення капіталу. Залучений банківський капітал є основним джерелом формування ресурсів банківської установи, оскільки більшість банківських операцій здійснюється саме за рахунок залученого капіталу [9].

Власні та залучені кошти комерційних банків є основними джерелами фінансування їх кредитних ресурсів.

Кредитні ресурси – це кошти, що є у розпорядженні банку і які можуть використовуватися ним для кредитних операцій [5]. Роль кредитних ресурсів у банківській діяльності є визначальною. Це проявляється, перш за все, в тому, що від обсягу і структури цих ресурсів залежать масштаби і види активних операцій, а отже, розміри доходів та прибутків банків [6].

Звичайно ж, не всі власні та залучені кошти можуть бути використані банком для здійснення кредитних операцій. Комерційний банк повинен завжди мати в наявності необхідні грошові кошти для виконання взятих на себе зобов'язань щодо забезпечення своєчасного повернення (надання) коштів своїм клієнтам. Вкладники мають бути впевнені в надійності банку. Тому в банку створюється обов'язковий ре-

зерв ліквідності, що має гарантувати повернення коштів вкладникам.

Зважаючи, що процеси утворення кредитних ресурсів і надходження кредитів у національну економіку, знаходяться в тісному взаємозв'язку, доцільно проаналізувати усі складові формування кредитних ресурсів комерційних банків України та визначити їх достатність для потреб кредитування.

Станом на початок 2014 року власний капітал банківської системи України складав 192,6 млрд. грн., що перевищило обсяг 2013 року (169,3 млрд. грн.) на 23,3 млрд. грн. або на 113,8% [7].

Протягом 2007-2013 рр. спостерігалось постійне зростання обсягу власного капіталу банківської системи України. При цьому його сукупний обсяг залишився меншим за статутний капітал впродовж 2009-2012 рр., що пояснюється значними обсягами накопичених збитків протягом цього періоду [1]. Лише у 2013 році обсяг власного капіталу перевищив за обсягом статутний капітал банківської системи України на 7,4 млрд. грн. [7].

Значна частина кредитних ресурсів комерційних банків залучається на основі депозитних операцій. Депозитом (вкладом) вважаються тимчасово залучені грошові кошти фізичних та юридичних осіб або цінні папери, надані банкові на чітко визначений строк і за відповідну плату (під відсоток). Кредитні ресурси банку вважатимуться стабільнішими, якщо депозити будуть залучені на довші терміни, на відміну від депозитів «до запитання».

Динаміка залучених депозитів в розрізі 2006-2014 рр. та їх структура представлені в таблиці 1.

Отож, обсяг депозитів, залучених банківською системою, на початок 2014 року досяг 668 539 млн. грн., що більше суми депозитів на банківських рахунках на початок 2006 року у 4,9 рази.

У структурі депозитів за суб'єктами вкладення левову частку займають депозити фізичних осіб, частка яких у 2014 році склала 64,9% та зросла на 1,7 в.п проти рівня 2013 р. – 63,2%. Впродовж 2006-2014 рр. тенденція до зростання частки фізичних осіб у структурі депозитів банківської системи України зберігалася.

У структурі депозитів в розрізі валют переважають депозити у національній валюті, частка яких склала на початок 2014 року 63,2%, проти 56,0% у 2013 році від загальної суми залучених банками депозитів. Варто зазначити, що депозити у національній валюті переважали за обсягами депозити у іноземній валюті впродовж усього досліджуваного періоду, а їх частка коливалася в межах 51-68%.

Як бачимо, банківська система постійно нарощує обсяги залучених депозитів, переважно за рахунок підвищення відсоткових ставок. Однак, з погляду потреби фінансових ресурсів для кредитування, цієї суми недостатньо, а вартість кредитів стає надто дорогою, щоб усі охочі суб'єкти господарювання могли ними скористатися. Так, середньомісячна відсоткова ставка за кредит в національній валюті у 2013 році склала 17,47% річних проти 15,12% у 2012 році [8].

У перші місяці 2014 року ситуація із залученням депозитів у банківську систему України дещо змінилася – населення більш стримано стало вкладати гроші в банки. Звісно ж, відобразилася політична криза, що підірвала залишки стабільності у економічній системі – гривня почала невпинно дешевшати порівняно з іноземними валютами. Якщо ситуація не буде врегульована, наступним кроком від населення може стати дострокове зняття коштів з банківських рахунків.

Важливим джерелом кредитних ресурсів є кредити, отримані від інших банків на міжбанківському кредитному ринку. Міжбанківське кредитування здійснюється в межах кореспондентських відносин банків і має в основному короткостроковий характер.

Міжбанківський ринок – це частина ринку позикових капіталів, де тимчасово вільні грошові ресурси кредитних установ залучаються та розміщуються банками між собою. Учасниками міжбанківського ринку кредитних ресурсів є Національний банк України, його регіональні управління, комерційні банки, їх філії та відділення [12]. Цей ринок використовується, насамперед, для хеджування валютних ризиків, хоча окремі установи залучають міжбанківський ресурс з метою транзитного кредитування.

Національний банк України у 2012-2013 рр. нарощував обсяги кредитування банків (в основному за операціями РЕПО), що позитивно позначилося на ліквідності банківської системи. Одночасно таке рефінансування підтримало попит банківських установ на державні цінні папери, які активно використовуються в якості забезпечення за кредитами НБУ.

Заборгованість банківської системи перед регулятором на початок 2014 року склала 83 млрд. грн. (проти 78,1 млрд. грн. станом на 01.01.2013 р.), а частка таких кредитів у зобов'язаннях БСУ досягла 8,1%.

Комерційні банки також є активними учасниками міжбанківського ринку, угоди, укладені на якому, дозволяють залучити необхідні кредитні ресурси. Обсяг залучених кредитних ресурсів на

Таблиця 1

Динаміка та структура депозитів у 2006-2014 рр.
(станом на початок року)

РІК	Всього	у національній валюті		у іноземній валюті	
		млн.грн.	%	млн.грн.	%
2006	134 754	87 769	65,1	46 985	34,9
2007	185 917	115 102	61,9	70 814	38,1
2008	283 875	192 297	67,7	91 577	32,3
2009	359 740	201 835	56,1	157 905	43,9
2010	334 953	173 091	51,7	161 862	48,3
2011	416 650	239302	57,4	177 348	42,6
2012	491 756	280 440	57,0	211316	43,0
2013	572 342	320 268	56,0	252 074	44,0
2014	668 539	422 431	63,2	246 109	36,8

Складено автором на основі [11]

Таблиця 2

Динаміка залучених кредитних ресурсів та наданих кредитів в економіку України у 2007-2014 рр.
(станом на початок року)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Власний капітал банків, млрд. грн.	46,7	69,6	119,3	115,2	137,7	155,5	169,3	192,6
Депозити всього, млрд. грн.	185,9	283,9	359,7	334,9	416,7	491,8	572,3	668,5
Обсяг наданих кредитних ресурсів на міжбанківському кредитному ринку, млрд. грн.	514,2	531,0	1141,9	596,4	616,2	1013,7	1128,6	910,7
Зовнішня заборгованість банківської системи, млрд. грн. (млрд. дол.)	69,0 (13,7)	155,0 (31,0)	312,0 (39,0)	248,0 (31,0)	224,8 (28,1)	206,6 (25,2)	174,2 (21,5)	170,6 (21,32)
Кредити в економіку, всього, млрд. грн.	245,2	426,9	734,0	723,3	732,8	801,8	815,1	910,8

Складено автором на основі [4; 10; 11]

міжбанківському ринку на початок 2013 р. склав 1 128,6 млрд. грн., що перевищило рівень 2012 року на 114 931,4 млн. грн. [10]. Однак на початок 2014 року загальна сума залучених кредитних ресурсів на міжбанківському ринку скоротилася до 910,7 млрд. грн., або на 217,9 млрд. грн.

Важливе місце у формуванні кредитних ресурсів комерційних банків займають зовнішні позики, котрі супроводжуються вливанням фінансових активів в іноземній валюті в економіку країни, що провокує ефект доларизації економіки та, відповідно, витіснення національної грошової одиниці більш стабільною іноземною валютою.

Варто зазначити, що обсяги зовнішніх зобов'язань банків впродовж останніх років постійно скорочуються, що пов'язано з грошово-кредитною політикою НБУ та обмеженням фінансових ресурсів на зовнішніх фінансових ринках у зв'язку з кризовими процесами в економіці світового господарства.

Загальний обсяг зовнішніх зобов'язань банків на початок 2014 року становив 21,32 млрд. дол., що склало 15% пасивів банківської системи та зменшилося порівняно із 2013 роком на 0,18 млрд. дол. Тенденція до зменшення обсягів зовнішніх зобов'язань банків прослідковується вже впродовж 2009-2013 рр. і є позитивною для платіжного балансу України та економіки держави загалом.

Обсяг середньо- і довгострокових зовнішніх надходжень банків за кредитами і облігаціями за січень-липень 2013 року становив 2,2 млрд. доларів, обсяг відповідних погашень – 3,19 млрд. доларів, сальдо короткострокових запозичень було позитивним та становило 281 млн. дол. США [3].

Чиста заборгованість банківської системи перед нерезидентами у 2012 р. склала 45,5 млрд. грн. (станом на 01.01.2013 р.) та скоротилася на 39 млрд. грн. за рік [4]. Частка заборгованості перед нерезидентами у зобов'язаннях банківської системи впродовж 2013 року продовжувала скорочуватися та на початок серпня 2013 року склала 17,2% [3].

Скорочуючи заборгованість перед іноземними кредиторами, фінансовий сектор країни поступово переорієнтується на внутрішні ресурси, що дозволяє підтримувати попит на депозити фізичних та юридичних осіб.

Динаміка залучених кредитних ресурсів у розрізі отриманих на міжбанківському ринку, залучених депозитів та зовнішніх позик і їх порівняння із сумами наданих БСУ в економіку кредитів представлено у таблиці 2.

Проаналізувавши позиції, представлені у таблиці 2, бачимо, що вітчизняна банківська система цілком забезпечена кредитними ресурсами, сукупний обсяг яких станом на початок 2014 року склав

1942,4 млрд. грн. Лівову частку серед джерел кредитних ресурсів у 2013 році займав обсяг наданих кредитних ресурсів на міжбанківському кредитному ринку – 46,9%. У той же час в економіку України у вигляді кредитів було спрямовано лише 910,8 млрд. грн. Тобто розрив між кредитними можливостями БСУ та реальним кредитуванням економіки держави є надзвичайно великим. Однак банкам набагато вигідніше скуповувати ОВДП під стабільні відсотки, ніж надавати кредити із невизначеністю повернення.

Висновки з проведеного дослідження. Роль кредитних ресурсів є надзвичайно важливою для комерційних банків, оскільки від їх обсягів залежить успішність та прибутковість діяльності банків, конкурентне положення на ринку, а також розвиток економічної системи держави в цілому.

Серед джерел формування кредитних ресурсів банків України найбільшу частку складають кредитні ресурси, залучені на міжбанківському кредитному ринку, та депозитні вклади.

Загалом, БСУ достатньо добре забезпечена кредитними ресурсами, однак їх спрямування йде переважно на купівлю ОВДП, а не на кредитування інвестиційних потреб національної економіки, що зумовлює продовження у часі фінансово-економічної кризи національної економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аналітичний огляд банківської системи України за 9 місяців 2013 року. НРА «Рюрік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rurik.com.ua/documents/research/bank_system_3_kv_2013_review.pdf.
2. Арбузов С.Г. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К. : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2011. – 504 с.
3. Банківська система скорочує зовнішню заборгованість // Економічна правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/news/2013/09/5/393029/>.
4. Банківська система України – результати діяльності у 2012 році. URCA «Українське кредитно-рейтингове агентство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ucra.com.ua>.
5. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. – Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2005. – 714 с.
6. Землячов С.В. Сутність, джерела формування та значення ресурсної бази комерційних банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/NvFbi/2009_3/Magazine_03_09_st12_pp68-74.pdf.
7. Основні показники діяльності банків України Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807.
8. Основні показники, що характеризують стан грошово-кредитного ринку. НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=5525900>.
9. Присяжнюк О. П. Джерела формування та зміцнення ресурсної бази комерційних банків в Україні // Проблеми та перспек-

- тиви розвитку банківської системи України збірник наукових праць Вип. 31 (2011) «Українська академія банківської справи Національного банку України».
10. Стан міжбанківського кредитного ринку – 2006-2013 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua/files/CREDITLAST.xls;
11. Статистичний бюлетень (електронне видання) НБУ. Кредити надані депозитними корпораціями (крім НБУ). Лютий 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/files/3.3-Loans.xls>.
12. Щетинін А.І. Гроші та кредит / А.І. Щетинін. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 440 с.

УДК 336.228.34

Михальчук Н.М.

*викладач кафедри фінансово-економічної безпеки
Тернопільського національного економічного університету*

КОЛЕКТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ ПОДАТКОВО-БОРГОВИХ РИЗИКІВ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Стаття розкриває проблеми забезпечення фінансової безпеки держави, зумовлені низькою ефективністю стягнення податкової заборгованості. З метою їх усунення запропоновано використання діяльності колекторських фірм у якості професійного адміністратора податкових боргів, виявлено переваги даних послуг. Досліджено особливості регулювання діяльності вітчизняних колекторів та проаналізовано позитивний зарубіжний досвід. Сформульовано рекомендації щодо організації співпраці фіскальних органів та колекторських фірм задля посилення рівня фінансової безпеки держави.

Ключові слова: податковий борг, фінансова безпека держави, колекторська діяльність.

Михальчук Н.М. КОЛЛЕКТОРСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК ИНСТРУМЕНТ ПРЕОДОЛЕНИЯ НАЛОГОВО-ДОЛГОВЫХ РИСКОВ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА

Статья раскрывает проблемы обеспечения финансовой безопасности государства, обусловленные низкой эффективностью взыскания налоговой задолженности. С целью их устранения предложено использование деятельности коллекторских фирм в качестве профессионального администратора налоговых долгов, выявлены преимущества данных услуг. Исследованы особенности регулирования деятельности отечественных коллекторов и проанализирован положительный зарубежный опыт. Сформулированы рекомендации по организации сотрудничества фискальных органов и коллекторских фирм для усиления уровня финансовой безопасности государства.

Ключевые слова: налоговый долг, финансовая безопасность государства, коллекторская деятельность.

Mykhalchuk N.M. COLLECTION ACTIVITIES AS A TOOL TO OVERCOME THE TAX-DEBT RISK OF FINANCIAL SECURITY OF THE STATE

It is reveals the problem of ensuring the financial security of the state, due to the low efficiency of recovery of tax arrears in the article. In order to eliminate it is proposed using of collection firms as a tax professional administrator duties, it is also discovered the benefits of these services. Peculiarities of regulation of domestic reservoirs and analyzed positive foreign experience. It is formed recommendations of the organization of cooperation between fiscal and debt collection companies in order to enhance the level of financial security.

Keywords: tax debt, financial security, collection activity.

Постановка проблеми. Становлення і розвиток податкової системи України відбувається в умовах постійної зміни законодавчого поля, коливань економічної кон'юнктури і непередбачуваності перспектив для жодної зі сторін податкових відносин. Слабкими місцями податкової складової вітчизняної фінансової безпеки ми вважаємо податковий борг, який щороку зберігається та наростає, значні обсяги ухилення від оподаткування, продукування кризових явищ на підприємствах-податкових боржниках, їх банкрутство. Як результат – фінансова система втрачає суттєву частку ресурсів через тотальне списання податкової заборгованості. Відтак, гостро постає необхідність пошуку нових, більш ефективних методів погашення податкової заборгованості в інтересах підвищення рівня фінансової безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед фахівців, що займалися вивченням податкового боргу, виділяємо А. Олійник, С. Онишка, О. Тимченко, А. Яковлеву та ін. Важливий вклад у розробку теоретичних основ фінансової безпеки внесли О. Барановський, В. Геєць, М. Єрмошенко, Б. Карпінський, В. Коваленко, В. Мунтіян, С. Науменкова, А. Сухо-руков. Незважаючи на високий ступінь опрацювання вказаної тематики, зазначимо, що дослідження по-

даткової складової фінансової безпеки на даний час представлено фрагментарно, при цьому роль податкового боргу в забезпеченні фінансової безпеки держави залишається невстановленою.

Питанням мінімізації заборгованостей та організації діяльності колекторських компаній приділяється значна увага у вітчизняній та зарубіжній економічній літературі, зокрема такими науковцями, як: Ф. Бутинець, Л. Бондаренко, С. Дробязко, Я. Зинзюком, І. Кравченко, Т. Філіпенко, І. Ямборко. Проте можливість використання колекторських компаній з метою погашення податкової заборгованості в контексті забезпечення фінансової безпеки досліджується нами вперше.

Постановка завдання. Завдання дослідження полягає у розробці теоретичних підходів до використання колекторської діяльності як інструменту подолання податково-боргових ризиків фінансової безпеки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з ключових індикаторів фінансової безпеки є ресурси у розпорядженні держави, якими виступають податки. Податкові надходження одночасно є способом забезпечення фінансової стійкості та фактором ризику та залежності. Відтак, констатуємо, що їх неповнота